

METODERAPPORT

Sår som aldri leges

Artikkelserie i Advokatbladet (2004-2005)

Artikkelserie i Sydvesten (2005-2006)

Dokumentarfilmen "Sår som aldri leges", Studio Regin A/S, 2005)

1. Journalist:
Ingebjørg Jensen

2. Tittel på temaet:
Sår som aldri leges

3. Publisert:
Advokatbladet nr.4/ 2004, nr. 3/ 2005, nr.10/2005, nr.12/2005

Sydvesten 10.mai, 14.juni, 16.aug., 20.sept, 18. okt., 15. nov. og 6.des. 2005, og 17.jan.2006

Dokumentarfilm "Sår som aldri leges", Studio Regin A/S. Idé , manus og co-regissør: Ingebjørg Jensen. Utgitt på dvd i oktober 2005. Solgt i vel 90 eksemplarer hittil. Vist på åpent møte i "Minneforeningen av 4. oktober 1944" den 19. oktober 2005 (annonsert i BT og Sydvesten 18.10.05).

NB! Filmen vil først bli sendt i NRK i 2006. Jeg ber likevel om at juryen vurderer den sammen med de to artikkelseriene, som en del av helheten.

Adresse:
Frilansjournalist Ingebjørg Jensen
Spelhaugen 20, 5047 Fyllingsdalen

Advokatbladet v/red. Marit Aschehoug
Kr. Augustsgt.9
0164 Oslo
tlf.22 03 50 50

Sydvesten v/ red. Trond Olav Skrunes
Spelhaugen 20, 5047 Fyllingsdalen

Studio Regin a/S
Ved produsent Sverre Pedersen
Jac Neumannsgt.26, 1384 Valstad
tlf. 91 32 59 57

5. Kontaktpersoner:
Frilansjournalist Ingebjørg Jensen, Spelhaugen 20, 5047 Fyllingsdalen, tlf 55 16 79 19 og 95 76 80 96

6. Redegjørelse for arbeidet.

Innledning

4. oktober 1944 kom 140 allierte bombefly inn over Laksevåg , i dag en bydel i Bergen. 11 minutter etter hadde de sluppet 1400 bomber over bebyggelsen. I ruinene av Holen skole lå 61 døde barn, og 20 voksne. 193 sivile ble drept denne dagen. Målet var det tyske verftsområdet, men angrepet ble den største sivile katastrofen i Norge under krigen – og kanskje den mest fortiente: Det var jo våre allierte som sådde død og fortvilelse.

"Er du ikke sint på engelskmennene som drepte farmor?", spurte jeg og brødrene mine min far da vi var små. Jeg husker min far saklige svar, fremført med sammenbite tenner: "Nei, det var nødvendig for å vinne over tyskerne".

De fleste av barna som klatret levende ut av ruinene av Holen skole, lever fremdeles. Med åpne sår.

A) Når og hvordan kom arbeidet i gang, hva var ideen som startet det hele?

Våren 2003 gikk jeg på tegneseriekurs i forkant av den årlige Raptus- festivalen i Bergen. Temaet var ”konflikt”, Irak- krigen var under oppseiling, og jeg tenkte på konsekvensene av krig for enkeltmennesket. Resultatet ble en fire siders tegneseriehistorie om min farmors siste time (hun omkom da hjemmet fikk en fulltreffer i bombeangrepet 4. okt. 1944). Jeg leste, kikket på bilder og tegnet meg inn tiden. ”Hvorfor har ingen laget film om den største sivile katastrofen under krigen?”, tenkte jeg underveis. I forbindelse med 50- års- markeringen i 1994 hadde jeg skrevet en rekke artikler om temaet for fag- og ukepressen, men var misfornøyd med at jeg bare hadde skrapet på overflaten. Seinere har jeg skrevet mye om barn og krigstraumer i andre land og vært opptatt av emnet. ”Men hvorfor har jeg aldri sett en norsk dokumentarfilm om barn og krigstraumer i et 60- år - etter- perspektiv? Tiden er inne for å gå i dybden med Laksevåg- tragedien”, konkluderte jeg, og jeg ringte min fetter, filmprodusenten Sverre Pedersen i Studio Regin A/S i Oslo, som også har vokst opp med tausheten, både i familien og som elev på den gjenoppbygde Holen skole. Vi bestemte oss for å fokusere på barna som overlevde på Holen skole, mens det ennå er tid. I mars 2003 var jeg i gang med research.

Filmprosjektet er bærebjelken også for mine artikkelserier i Sydvesten og Advokatbladet. Jeg ville neppe fått en så stor kontaktflate og oppmerksomhet fra de som opplevde bombingens dersom jeg ”bare” skulle lage artikkelserier. Mens arbeidet med filmen startet i mars 2003, begynte jeg å jobbe med artikler om emnet først på slutten av året.

B) Hva var den sentrale problemstilling ved starten av prosjektet?

I 1994 kvidde jeg meg for å ta kontakt med de overlevende fra Holen. Jeg var dressert til å gå på tå hev rundt dette spørsmålet både hjemme og på skolen (den gjenoppbygde Holen skole). Derfor var jeg ekstra redd for å påføre de overlevende opprivende opplevelser. Til slutt tok jeg mot til meg og kontaktet Helge Eide Knudsen, beintøff forretningsmann og milliardær, som jeg antok ville takle min henvendelse bedre enn de fleste. Men da han fortalte, ble den mektige mannen til 11- åringen i skolekjelleren, med en bestekamerat på 13 år som han snakket med – for siste gang- i sekundene før bombene rammet. Denne samtalen ble min sterkeste journalistiske opplevelse, som jeg har tenkt på mange ganger. Da jeg gikk løs på filmprosjektet i 2003, visste jeg at det var dette vi måtte gripe fatt i: At tiden *ikke* leger alle sår. Vi måtte få fram hvordan en enkelthendelse setter spor i sjelen hos barn som ikke får hjelp, og som att på til må bære belastningen med å ha blitt skadet av sine ”venner”.

C) Ble problemstillingen endret underveis? I så fall hvorfor og hvordan?

Da jeg høsten 2003 ble kontaktet av Holen- barna Alma Fossedal og Ragnhild Brattetveit, oppdaget jeg en problemstillingen som vi ikke hadde tenkt på i det hele tatt da vi startet filmprosjektet: Krigspensjon. De to hadde søkt, og fått avslag, og gått til søksmål mot staten. Nå ventet de på rettsakene. Jeg hørte på deres historier og leste saksdokumentene. Jeg leste loven og forskriftene. Dette dreide seg ikke lenger bare om barn og krigstraume, fortielse og manglende oppfølging fra voksensamfunnet den gang, men en pågående urett og en ny opplevelse av ”omsorgssvikt” fra samfunnet. ”Vi blir ikke trodd”, sier de. Dermed fikk mitt journalistiske arbeid to fokus:

1) Vise krigstraumer og manglende oppfølging den gangen i et 60- års perspektiv

2) Vise hvordan Staten behandler tidligere Holen- barn som søker krigspensjon

Jeg startet med å studerte loven om krigspensjon, paragrafer og forskrifter:

”Krigsulykke vil si enhver skade på person som er følge av krigshendinger så som ildgivning, flyangrep, bombe- eller granateksplosjoner, torpedering og minesprengning og videre skade på person påført på grunn av patriotisk arbeid eller holdning.

Når det finnes rimelig kan det også for andre skader som er påført en person ved hendinger som skyldes krigen ytes hel eller delvis erstatning etter denne lov”, heter det i Sivilloven §2. Forskriftene setter som vilkår for rett til ytelse at ” det er årsakssammenheng mellom de invalidiserende lidelsene og krigsulykke eller krigspåkjenninger. Etter rettspraksis må det anses som mest sannsynlig eller fremstille seg som den mest nærliggende mulighet at skaden eller den svekkede helsetilstand skyldes krigsulykke/- krigspåkjenninger.”

Hvem avgjør om det er en slik sammenheng? Søknad om krigspensjon går direkte til Rikstrykdeverket (RTV). Et avslag der kan ankes til Trygderetten(TR). Første problemstilling i forhold til søkerne som var på fra Holen skole eller andre steder på Laksevåg under bombingene ble følgende:

a)Hvordan anvender RTV loven og forskriftene i krigspensjonssaker?

Fem av de ni vi intervjuet for filmen hadde søkt krigspensjon på grunn av psykiske seinvirkninger. Fire hadde fått nei av RTV. Jeg lyttet til de sterke historiene, og studerte saksmappene. Hvorfor fikk den ene av to klassevenninner omgjort saken sin i TR, og den andre ikke? Den ene har mistet moren sin som femåring. Hvorfor bruker den sakkyndige dette som argument mot at hun skal få krigspensjon, istedenfor å føre det opp på kontoen ”ekstra stor sårbarhet”? Hvorfor tok ikke RTV og TR hensyn til beviselige feil hos den sakkyndige, feil som ble brukt mot søkerne? Det dannet seg et bilde av vilkårlighet og ulikhet i avgjørelsene hos RTV. Da jeg seinere leste 12 anonymiserte kjennelser fra TR, fikk jeg inntrykk av at det samme hadde skjedd i denne rettsinstansen. Bare i noen få av avgjørelsene legger TR vekt på barns sårbarhet under bombingene, selv om alle søknadene dreide seg om barn.

b) Finne ut mer om RTVs valg og bruk av sakkyndige, og begrunnelser for valgene: Jeg fant stadig et stort gap mellom historiene til søkerne og den psykiatriske sakkyndiges konklusjoner. Likevel, i sak etter sak var det åpenbart at den sakkyndiges ord veide tyngst, både for RTV og TR, med en liten forskjell: Mens RTV brukte den sakkyndiges tvil mot søkerne, lot Trygderetten den sakkyndiges tvil komme søkeren til gode. Mønsteret var tydelig: Den sakkyndiges ord var avgjørende for begge organer, selv når søkeren kunne påpeke helt konkrete og vesentlige feil i rapporten. Hans konklusjoner fulgte saken helt til topps og ble i flere tilfeller også gjentatt i TRs konklusjon. Dermed ble valg av sakkyndig helt avgjørende for søknadens skjebne.

Alle søkere jeg har snakket med, og som har blitt bedt om å møte hos RTVs sakkyndige i Bergen, har hatt svært negative reaksjoner på ham. Når jeg leste hans rapporter, ble det lettere å forstå disse reaksjonene. Men mens produsenten og noen av mine kolleger mente at jeg burde ”ta” den sakkyndige, mente jeg at dette ville bli en avsporing fra hovedsaken: Hvordan RTV velger og bruker sakkyndige som sier nei, og hvordan RTV forsvarer sitt valg av sakkyndig, selv når han begår påviselige faktafeil. ”Den beste ekspertisen i Bergen” sa leder for Avd. for krigspensjon i RTV, Ottar Vold, om ham i 2004.

Jeg har prøvd å finne ut hvorfor RTV velger vekk anerkjente fagmiljøer som Senter for krisepsykologi i Bergen som sakkyndige. Det offisielle svaret er at de av sædvane bare bruker leger og ikke psykologer, og bare psykiatere med kompetanse i katastrofepsykiatri ”som etter hvert også har svært lang erfaring med å gjøre slike vurderinger opp mot krigspensjoneringslovgivningen”. Dette mener de er i tråd med anbefalingene i Eitinger - rapporten.

c) Har RTV endret praksis over tid? Har RTV blitt mer liberal i sine avgjørelser slik forutsetningen var Stortingsvedtaket i 1989, etter at Eitinger – rapporten ble lagt fram? Gjelder en evt. endret praksis også søkere fra andre deler av landet? Hva viser statistikken?

Etter hvert skjønte jeg hvor sentral Eitinger- rapporten (1988) er for å forstå behandlingen av krigspensjonssøknadene. Av en av mine kilder, fikk jeg høsten 2003 et utklipp av en statlig annonse som i 1990 inviterte krigsskadde til å ta ny kontakt med trygdeetaten for å søke om krigspensjon: ” Ved behandlinga av søknader om slik pensjon vil det med verknad frå 1. januar 1990 bli lagt større vekt på omfanget av krigspåkjenningane. Dette gjeld grupper av krigsdeltakarar med store krigspåkjenningar som er råka av psykiske seinskadar”. Jeg fant ut at annonsen var en direkte oppfølger av Stortingsvedtaket som ble gjort etter at Eitinger- rapporten ble lagt fram, og som innvarslet en mer liberal praksis overfor søkerne. Min kilde hadde tatt annonsen på alvor, søkt igjen, og fått nytt avslag.

Høsten 2004 ba TR om å få sendt over kjennelser som angikk Holen/Laksevåg- søkere. Jeg fikk alle kjennelsene som var lagt inn på data, det vil si fra 1992 til 2003. Her så det ut til at de nyeste sakene hadde fått strengere behandling. Hadde det samme skjedd i RTV?

Våren 2004 anslo lederen for Avd. for krigspensjon i RTV, Ottar Vold, at vel 40 Holen/Laksevåg- barn hadde søkt etter år 2000. Mer eksakte tall over søkermengde, avslag og innvilgelser, kunne han ikke gi, fordi RTV kategoriserer søkerne etter ”sivil” og militær” status, ikke etter geografi og hendelse. Mens jeg grunnet på hva jeg skulle gjøre med dette, ble jeg kontaktet av tidligere huleboere/ tvangsevakuerte fra Sørøya i Finnmark, som hadde lest min artikkel om Holen skole i Advokatbladet nr.4/2004. De gjerne ville fortelle sin historie – også om behandlingen i RTV. Gjennom dem kom jeg også i kontakt med en tidligere sosialsjef på Sørlandet, som i 2002 hjalp 100 sørøyværingene med å søke krigspensjon. Han kom med et overraskende tall: 95 av de 100 søkerne fikk avslag hos RTV. Året før hadde han hjulpet ni Sørøya- væringene å søke. Alle fikk ja fra RTV.

Innstramningene overfor Sørøya - søkerne skjedde altså i kjølvannet av at det på kort tid kom en markert økning i søkermengden. Kunne de mange avslagene Holen- barna hadde opplevd de siste årene også skyldes et slikt hopp i søkermengden? Alt tydet på at et slikt hopp hadde skjedd etter 2000. Da holdt nemlig den nystiftede ”Minneforeningen av 4. oktober 1944” det første orienteringsmøtet om krigspensjon på Laksevåg noensinne.

d) Hvilken kunnskap bruker RTV som grunnlag for sine vurderinger, og i hvilken grad er det brukt forskning på barn?

Før jeg gikk inn i problematikken med krigspensjon, tok jeg det for gitt at RTV bruker moderne forskning på barn og krigstraumer som grunnlag for sine avgjørelser når det gjelder søkere som var barn under krigen. Jeg trodde også Eitinger- utvalget hadde hatt dette perspektivet, og ble forundret over at RTV stadig viste til Eitinger- rapporten når de avslø søknader fra Holen-barna, selv om de beskrev symptomer som skulle være forenelig med

definisjonene av post- traumatisk stress- syndrom. Det fikk meg til å finlese Eitinger-rapporten, på jakt etter vurderinger av barn. Konklusjon: Rapporten baserer seg på forskning om voksne, hovedsakelig stridende menn. Dette ble også slått fast i dommen fra Gulating Lagmannsrett i november 2005, der Staten tapte mot Otto Ingebrigtsen, den ene av de fire tidligere Holen- barna som gikk til søksmål mot staten for å få krigspensjon, etter å ha tapt i TR. Ingebrigtsen vant. (De tre andre sakene ble stoppet av Staten med tilbud om krigspensjon, før rettssaken).

I mine artikler har jeg også påpekt at RTV baserer avgjørelser om seinskader hos barn på 60 år gamle studier av voksne. Konklusjonene fra den britisk studien de anvender, var at folk som hadde ligget mer enn en time under ruinene, fikk seinskader av betydning, de andre ikke. Undersøkelsen ble gjort mens krigen ennå raste. Dette blir i følge RTV under rettssaken, blir disse funnene brukt for å vurdere søknadene til Holen- barna. Det er ingenting i de saksdokumentene jeg har lest som tyder på at Holen- barna har blitt spurt spesifikt om dette.

e) Vil RTV som en følge av dommen i Gulating Lagmannsrett styrke sin kunnskap om barn, og i større grad bruke fagmiljøer som har spesialkunnskap om barn og traumer?

Jeg antok at de ekspertene som lagmannsretten hadde lyttet til da de felte sin dom over staten, heretter vil bli brukt av RTV som sakkyndige i Holen/Laksevåg- saker. (Psykiater Odd Hellesøy fra Senter for krisepsykologi var rettens sakkyndige i de tre sakene som ikke kom opp, mens psykiater Bjarte Stubbhaug ved Haukeland Sykehus var rettens utpekte i Gulating Lagmannsrett, og psykolog Atle Dyregrov fra Senter for krisepsykologi i Bergen, var saksøkers sakkyndige vitne). Dette har ikke skjedd. Tvert imot, Holen - barn som nå gjenopptar saken sin, får beskjed om å møte opp hos prof. Ulrik Malt ved Rikshospitalet i Oslo.

Før jeg fikk vite dette, bestemte jeg meg for å undersøke om RTVs eksterne ekspertise trekker inn forskning på barn når de vurderer krigspensjonssøkere. Jeg gikk begynte å tråle den 31-siders vurderingen som professor Ulrik Malt laget på oppdrag fra RTV i mai 2004, av huleboerne fra Sørøya og retten til krigspensjon. Den inneholder noen få linjer om barns psykologi og fem setninger der skriver om barna under krigen at ”Vi vil derfor anta at belastningen hos personer som var barn i perioden 1944-45 i stor grad var avhengig av de voksnes reaksjoner”.

D) Kort beskrivelse av organiseringen av arbeidet, metodebruk, kildebruk, problem underveis mv.

1) Starten: Samle historisk kunnskap

Fra 2003 hadde jeg en del kunnskap om de faktiske hendelsene 4. oktober 1944, fra bøker og egne artikler fra 1994 (50- års markeringen), fra avisutklipp jeg hadde samlet etter 1994. I bunn lå selvfølgelig brokker av kunnskap som slapp gjennom til oss som ble født etter krigen.

Straks vi hadde bestemt oss for å sette i gang med filmprosjektet, gikk jeg på biblioteket og leste Bergens Tidende fra perioden 5. - 15. oktober 1944 på mikrofilm. Jeg ville danne meg et bilde av hendelsene slik de ble beskrevet av den nazi- styrte pressen, bli kjent med navnene på de som omkom, få bedre oversikt over lokalgeografien og utstrekningen av skadene.

Så tok jeg kontakt med Laksevåg Kulturhistoriske Forening som driver Laksevåg Museum. Jeg fikk tilgang til rommet med egen utstilling om flyangrepene på Laksevåg, men også til et lager med gjenstander, pluss kasser med usortert tekst og bildemateriale. Gjennom flere arbeidsøkter i museet kom jeg i snakk med museets dugnadsgjeng av eldre Laksevågsfolk. De ble nyttige informanter i startfasen. Jeg laget lister over gjenstander, fotograferte, og fikk låne bilder og tekst, blant annet eksemplarer av Bergens Tidende for

dagen etter 4. oktober 1944. Jeg begynte nå å bygge opp mitt eget digitale bildearkiv, som seinere er utvidet med private bilder fra intervjuobjektene.

For å få svar på konkrete spørsmål, tok jeg kontakt med historikerne Kjell Fossen, Dag Tangen og Halvor Sperbund. De har også hjulpet meg å kontrollere opplysningene rundt fotografiene jeg ønsket å bruke i filmen og artiklene.

I utgangspunktet var jeg også opptatt av å få avklart om den vanlige oppfatningen av angrepet på Laksevåg og strategien bak, stemte med historikernes vurderinger. Jeg antok at fortielsen rundt 4.oktober 1944 hadde gitt grobunn for en del myter. For eksempel har jeg vokst opp med antakelsen om at ubåtbunkereren var det egentlige målet for angrepet. Historikerne jeg intervjuet i Sydvesten sier det var hele verftsområdet. Et annet eksempel: Et rykte i 1944 fortalte at tyskerne utviklet et nytt og farligere ubåtvåpen, som skulle ha ført til at et lite gjennomtenkt bombeangrepet ble fremskyndet. Historikerne peker på at det folk hadde observert som kanonrør på dekk, var en bevegelig snorkelmast. Men de ser ikke bort ifra at ryktet kan ha ført til et forhastet og dårlig planlagt angrep.

I min historiske jakt har jeg også fått hjelp av tilfeldigheter: Litt ekstra ventetid på Kastrup gjorde at jeg svingte innom bokhandelen, og fant ”Tavshed blev min sang” utgitt i mars 2005. Forfatteren Alice Maud Guldbrandsen forteller i den om den allierte bombingene av Den franske skole på Fredriksberg 21. mars 1945 – en klar parallell til Holen- bombingene, bortsett fra at vi ikke vet så mye om planleggingen bak som det danskene gjør. Det er bare en av de mange innspill jeg har fått etter at jeg tok epost - kontakt med forfatteren.

2) Forholdet til mennesker: Få kontakt med kildene, bygge kontaktnett :

Den største utfordringen i starten var å finne ut hvordan jeg skulle ta kontakt med overlevende skolebarn, og samtidig være hensynsfull. Jeg hadde allerede erfart at det ikke var lett: Året før møtte jeg en tidligere Holen- elev på en fest, og hun ivret for at historien om bombingene av Holen skulle bli mer kjent. Men da jeg siden spurte henne om å være med i en eventuell film, sa hun at hun ikke orket å rippe opp i det.

a) vise oss for kildene:

I mai 2003 tok jeg kontakt med ”Minneforeningen av 4. oktober 1944” (stiftet i 1999). I samtale med leder Nils Lexander, forklarte jeg vårt prosjekt, og ba ham om å hjelpe med å skaffe intervjuobjekt til filmen. Jeg ba produsenten prioritere å komme over fra Oslo sammen med fotograf til minnesamlingen i kirken 4. oktober 2003, selv om det kanskje ikke var så mye spennende å filme der. Poenget var at våre mulige kilder fikk se hvem vi var. Så avtalte jeg med Lexander at han skulle presentere filmprosjektet og oss i sin tale.

b) Gjøre meg mest mulig tilgjengelig

Jeg bestemte meg tidlig for å gjøre meg tilgjengelig. (Siden mars 2003 har jeg snakket med nærmere 100 mennesker som opplevde bombingene av Laksevåg. Jeg regner med at jeg har hatt nærmere 400 telefonsamtaler med kilder – jeg har nå kommet ut av tellingen.)

Jeg mente det var viktig å la folk selv bestemme om de ville ta kontakt. Derfor laget et ark med en kort presentasjon, bakgrunnen for at vi ville lage filmen, hvordan vi ville gjøre det. ”Vi er interessert i å snakke med mennesker som var tilstede da Holen skole ble bombet, eller som kan gi oss kunnskap rundt bombingene og ettervirkningene. Dette vil hjelpe oss til gi et helhetlig bilde av 4. oktober 1944”, sto det på arket, sammen med mitt navn, alle adresser og telefonnumre. Vi delte ut 200 ark til folk på vei ut av kirken.

Responsen var enorm: I løpet av de neste dagen fikk jeg over 30 telefoner fra folk som ville fortelle om sine opplevelser den dagen. Jeg noterte fra alle samtaler. En mann på 85 måtte legge på etter et par setninger fordi det ble for sterkt for ham. Jeg skrev et brev til

ham for å fortelle at jeg forsto. Flere har fortalt om selvmordstanker når minnene ble for strevsomme. En fortalte meg om sterke synsopplevelser som han aldri hadde nevnt for et menneske. I disse snart tre årene er det flere som for første gang har snakket om sine psykiske problemer etter bombingene når de snakket med meg. Flere har fortalt at de etterpå også har snakket med sine nærmeste. Seinhøstes 2003 vurderte jeg notatene mine, og i samråd med produsenten valgte vi så ut de vi ville spørre om å delta i filmen. Alle jeg spurte svarte ja. Opptak med fire av dem ble gjort i oktober 2003, åtte i februar og de siste opptakene i august 2004. Bare fire Holen- barn er med i filmen. Intervjuene med tre av de andre har jeg gjengitt i artikler i Levende Historie, Forsvarsforum og Innsikt i forbindelse med 60- års- markeringen høsten 2004. Dette gjorde jeg også for at de som ble valgt vekk fra filmen, likevel skulle få se igjen sin historie i media.

For å kunne få så mange innspill og kontakter tror jeg det har vært viktig at jeg har gått på møter der kildene samles, som i Laksevåg Kulturhistoriske forening eller på samlinger i Minneforeningen. Vel så viktig som å orientere om arbeidet med filmen, har det vært å snakke med folk i pausene.

For å få ut mer kunnskap om filmen, sa jeg i februar 2004 ja til å bli intervjuet om dokumentarfilmen av lokalavisen Sydvesten. Jeg håpet at dette også skulle gjøre det lettere for folk å kontakte meg. Og det skjedde: Etter saken i Sydvesten fikk vi kontakt med en av de fire som er med i filmen, og som også har gitt verdifull informasjon om krigspensjon.

Etter at jeg i mai 2005 ble bedt om å lage en artikkelserie for Sydvesten, har jeg opplevd mer respons enn noen gang på mine artikler. Det var nettopp det jeg hadde håpet på da jeg sa ja til betalingen som ligger langt under det jeg vanligvis aksepterer. Hadde vi begynt med filmen i dag, ville vi ha funnet mange mulige deltakere blant de som har ringt meg siden mai 2005.

3) Forholdet til dokumentene: Gå i dybden om krigspensjon

For å danne meg et bilde av behandlingen av søknadene om krigspensjon, har det vært avgjørende at jeg fra et tidlig tidspunkt fikk låne hele saksmapper fra søkere fra Holen/ Laksevåg, i første omgang fra tre av de som deltar i filmen. I mappen lå all skriftlig dokumentasjon og korrespondanse: Søknadsskjema og søkerens beskrivelse av sine problemer, sakkyndiguttalelser, innvendinger fra søkere eller behandlende lege, avgjørelsene i RTV og kjennelsene fra TR. Uten disse dokumentene ville jeg fått store hull i min kunnskap om saksbehandlingen: Utenom de knappe kjennelelsene inneholdt dokumentene jeg fikk over fra TR verken søknader eller den sakkyndiges rapport, og bare i noen få tilfeller RTVs innstilling.

Siden jeg leste om ham i ”bomber over Laksevåg”, hadde jeg lenge hatt lyst til å ta kontakt med Robert Pedersen, fordi han sammen med sine foreldre og søster hadde vært leieboere hos mine besteforeldre, Hans mor og søster omkom i huset sammen med min farmor. Igjen var jeg redd for å trekke over sårbare grenser, men da jeg endelig våget, fikk vi fin kontakt. Han gav meg opplysningen som skulle til for å komme på sporet av Stortingsvedtaket fra 1990: Annonsen som oppfordret til å søke om krigspensjon for psykiske skader. Jeg fikk også se hans søknadspapirer, som utvidet kunnskapen min om hvordan loven praktiseres: Robert var ikke i en bygning som ble bombet. Men han kom hjem til et bombet hus der alle ble drept. ”Lidelser som kan være oppstått hos pårørende på grunn av påkjenninger ved dette, har i praksis ikke vært godtatt som grunnlag for ytelser fra krigspensjoneringen.”, skrev RTV, og bemerket at dersom slike tilfeller som hans skulle godtas, ville det føre til en betydelig utvidelse av lovens omfang, og dermed inkludere en ganske stor gruppe personer”. Vurderingen av hans gjorde at jeg også konsulterte psykolog Atle Dyregrov, ekspert på barn og krigstraumer. Han hevdet at ”verken etter de europeiske eller amerikanske kriteriene for post- traumatisk stress- lidelse må man være tilstede”. Slik

fikk jeg det første hintet om at RTV tolkning av forskriftene ikke bygger på moderne oppfatning av krigstraumer.

Gjennom kontakten min med Sørøya- barna og deres hjelper, denpensjonerte sosialsjefen på Sørlandet, fikk jeg forståelse av at krigspensjonsproblemene ikke begrenser seg til søkere fra Holen/Laksevåg. Den pensjonerte sosialsjefen har det siste halvåret også tatt på seg å hjelpe flere Holen- barn i å gjenoppta sine saker. Han har blitt en stor ressurs for meg : Han kjenner nå begge sakskomplekser, og har tydeliggjort for meg hvordan lov og forskrifter anvendes på de to gruppene. Med sin lange erfaring med krigspensjonssaker, har han godt grunnlag for å vurdere om RTV og TR har blitt mer liberale eller har strammet inn. Han har også gitt meg innblikk i sin korrespondanse med Stortingspolitikere og statsråder, som han i årevis har utfordret med spørsmål om krigspensjon. Til gjengjeld har jeg sendt ham utklipp av mine artikler og annet informasjon som han kan ha nytte av.

4) Jakten på tallene – det største problemet

Jeg har banket på flere dører for å få ut tall, og jeg har banket flere ganger på samme dør. Jakten på tall ble viktig fordi jeg mente at tallene ville avdekke om RTVs praksis har endret seg over tid. Bare vel en fjerdedel av avslagene blir anket til TR, og er ikke representative for søkermengden, opplyser TR. Det var TR som først oppfordret meg til å be RTV om eksakte tall, men da de sa nei, bestemte jeg meg å banke på bakhjørnet: *Spørre søkerne*.

Problemet var å få vite hvem jeg skal spørre. Jeg startet med Alma Fossedal og Ragnhild Brattetveit, de to klassevenninnene fra 4 p (1944), som fikk nei av RTV i 2001, og en kvinne som gikk i 7 P i 1944. Hun hadde fått 100 prosent krigspensjon i 1988. Jeg ba dem spørre sine klassevenninnene om de hadde søkt krigspensjon, fått ja eller nei fra RTV, om de hadde anket, og årstall for søknaden. Hvis de ikke hadde søkt, ville jeg gjerne vite hvorfor. Jeg ba dem også spørre om de hadde møtt RTVs sakkyndige i Bergen. Denne foreløpige statistikken tydet på en klar innstramning etter 2000: Bare en av de åtte fra 4P som hadde søkt, fikk krigspensjon av RTV. Men hun søkte i 1996. Alle de spurte i 7P hadde søkt på slutten av 80-tallet, og alle fikk krigspensjon. Dermed fikk jeg det første hintet om forskjellsbehandling ut i fra søketidspunkt , og at både RTV og TR hadde blitt strengere *etter at* Stortinget hadde gått inn for en liberalisering.

. ”Vi har ikke behov for tall”, sa RTVs Ottar Vold til Sydevesten i sept. 2005, da jeg for tredje gang ba om tall på søkere. Samtidig har han hele tiden hevdet at de har blitt mer liberale. Uten å dokumentere det. I 2004 hevdet Stortingsrepresentant Olav Gunnar Ballo (SV) i Stortingets spørretime at ” praktiseringen av lovverket er endret underveis, ettersom flere har søkt om krigspensjon”. Daværende Sosial- og arbeidsminister Dagfinn Høybråten nektet på det, og viste til opplysninger fra RTV selv. Heller ikke han la fram tall. Da jeg spurte Sosial - og arbeidsdepartementet høsten 2005, var svaret identisk, uten dokumentasjon.

Under rettssaken i Gulating Lagmannsrett ble Ottar Vold spurt av Statens prosessfullmektig: ”Er det riktig slik Advokatbladet påstår, at dere har blitt strengere?” ”Det er direkte feil”, svarte han, og hevdet igjen at de tvert imot var blitt mer liberale. ”Også TR”, sa Vold, som i rettssalen lanserte et nytt anslag: 30 søkere fra Holen/Laksevåg etter år 2000. Men eksakte tall la han heller ikke fram i retten. Jeg reagerte på at han til og med i retten kom med påstandene sine uten å dokumentere dem, og bestemte meg for å *skaffe flere tall direkte fra grasrota*. I slutten av november ba jeg Minneforeningen om å sende ut et spørreskjema om krigspensjon til foreningens medlemmene som jeg utarbeidet. Jeg fikk 33 svar, alle med fullt navn (de kunne velge anonymitet). Sammen med mine tidligere undersøkelser, har jeg dermed oversikt over 40 søkere. Av dem har søkte 18 før år 2000, og 20 etter. I tillegg har to søkt i 2005 for første gang. Alle de 20 som hadde søkt etter 2000, fikk avslag i RTV.

På slutten av 2005 hadde jeg ventet en endring av praksis i RTV: I løpet av året hadde Staten kommet tre av Holen- barna i møte før de varslede rettsakene, og innvilget

krigspensjon. Staten tapte saken som kom opp i Gulating lagmannsrett. *Jeg spurte derfor RTV om Gulating- dommen ville få konsekvenser for fremtidige avgjørelser i Holen- saker.* ”Ingen”, er svaret.

Dermed har jeg avdekket følgende når det gjelder søkere av krigspensjon fra Holen/Laksevåg. (Dette gjelder også for søkere fra Sørøya i Finnmark):

- RTV har blitt strengere, uten å ha ryggdekning i en lovendring, og på tvers av Stortingsvedtaket om det motsatte i 1990.
-
- RTV har sagt nei til minst to tredjedeler av søkerne etter år 2000. Det foreligger ikke tall for de andre ti. (jmf. Anslag fra Ottar Vold på 30 søkere etter 2000).
- RTV har blitt strengere etter at det på kort tid har kommet en større mengde søkere på en gang. (Etter 2000 for Holen- barna, etter 2002 for Sørøya- barna).
- RTV bruker ikke forskning om barn og krigstraumer i sitt beslutningsgrunnlag.
- RTV bruker ikke sakkyndige med spesialkompetanse på barn og krigstraumer.
- Også TR har blitt strengere.
- Når TR omgjør avslag fra RTV, gjør de vedtak om prosentsatser som ligger lavere enn det som var vanlig før 2000 (for Holen- barna) og før 2002 for Sørøya- barna.
- At Staten/RTV har gjort innrømmelser eller tapt i alle de fire søksmålene, får ingen konsekvenser for fremtidig behandling av søknader fra Holen- barn.

Til slutt noen ord om konsekvensene av mitt arbeid, så langt:

Politisk:

Flere Stortingspolitikere fra Hordaland- benken har overfor Sydvesten lovet å gjøre noe, men ingen har så langt (jan. 2006) tatt opp Holen- barnas sak på Stortinget eller påpekt at RTV bryter med Stortingets vedtak i 1990. Mine undersøkelser skulle gi politikerne grunnlag for å kreve at RTV dokumenterer sine påstander eller legger om sin praksis i tråd med Stortingsvedtaket i 1990. Noen av mine intervjuobjekter har også foreslått en generell erstatningsordning for at den enkelte skal slippe belastningen med søkeprosessen, som et alternativ for politikerne.

”Minneforeningen av 4. oktober 1944” har nå kjøpt inn 10 dvd-er som skal sendes til alle gruppelederne på Stortinget, med en oppfordring, sannsynligvis med underskrifter fra mange av medlemmene, om å ordne opp.

En psykolog i Bergen vil starte forskning på seinvirkninger hos Holen/Laksevåg- barna i løpet av første halvår 2006, hvis prosjektet blir godtatt av Regional etisk komité , Region vest.

Psykologisk:

Jeg har inntrykk av at mine artikler i Sydvesten har blåst vekk en god del av skammen og tausheten for de som sliter med seinvirkninger:

- Enda flere har ringt meg og fortalt historien sin.
 - Flere har begynt å snakke med hverandre: For eksempel har de som har deltatt i filmen, fortalt om mange positive tilbakemeldinger. De har også opplevd at skolekamerater som før alltid har sagt at det er best å glemme, nå har skiftet mening, og forteller dem om plagene sine. De har hørt flere fortelle om at de får mer varme og forståelse fra familie og folk rundt seg.
 - Flere har snakket med familien, enten for første gang, eller mer inngående, om sine opplevelser og ettervirkninger.
 - Flere uttrykker sinne overfor myndighetene, og snakker om underskriftskampanje eller protestskriv til politikerne.
 - Av de jeg vet om er det fem som har gjenopptatt sakene sine, to nye søkere, og tre som vurderer å søke.
- Minneforeningen har blitt mye mer aktiv, arrangert debattmøte og filmframvisning, og benyttet seg av krisepsykolog Atle Dyregrov på to møter. Jeg har også blitt bedt om å orientere om krigspensjon og Rikstrygdeverket.

Hovedkilder:

Skriftlige kilder:

”Bomber over Laksevåg”, av Arne Lyngvi, 1991
 ”Laksevågs historie, bind III”, av Kjell Fossen, 1991
 ”Brennpunkt Westküste”, av Halvor Sperbund, 2004
 ”Barn under krig”, av Berit Nøkleby og Guri Hjeltnes 2000
 ”Krigsårene i Bergen” av Stein Towsen, 2004
 ”Norge i krig, bind 1-8”
 ”Oppvekst i krig”, Trygve Gulbrandsen , 2003
 ”Tragedien i Laksevåg”, red. Reidar Sundsteigen, 1994
 ”Krigsskader og senvirkninger - krigspensjonering gjennom 50 år”
 Leo Eitinger, Ottar Vold og Lars Weisæth, Rikstrygdeverket 1995

”Lyst og fryd”- bladet til Laksevåg Kulturhistoriske forening. Artikler og innlegg om 4. Oktober 1944.

Egne artikler fra 1994 i Vi Menn, Aktuelt Perspektiv, Kulturnytt og Norsk skoleblad.

Artikler i BT og Morgenavisen oktober 1944, og BT og BA 1994-2005,
 + Aftenposten, Finnmark Dagblad, Vårt Land om krigsbarna, Alta- bataljonen og huleboerne fra Sørøya.

11 saksmapper fra Sørøya- søkere

12 TR- kjennelser, av dem seks hele saksmapper, pluss deler av tre saksmapper ved gjenopptak fra Holen/Laksevåg- søkere

”Utredning knyttet til spørsmålet om krigspensjonering for ”huleboere” 1944-45”, av prof. Dr. med Ulrik F. Malt, april 2004.

”Krigspensjonering (Eitinger- utvalget)- Innstilling fra Rikstrtrygdeverkets arbeidsgruppe om praktisering av årsakskravet i hovedlovene om krigspensjonering. 1988

Andre kilder:

Laksevåg Kulturhistoriske forening og Laksevåg Museum.

Epost-dialog med Nordsjøfartmuseet om Eitinger- rapporten og Telavåg- barna.

Epost- dialog med historikere og amatørhistorikere om ubåter, fly og krigsteknologi.

7) Hvor mye arbeidstid og eventuell fritid er brukt på prosjektet?

Sviktende finansiering av filmen har gjort det uhyre vanskelig å gjennomføre prosjektet. Det viser mitt regnestykke:

Jeg har brukt ca. 950 timer på prosjektet. (Tid brukt på å lese bøker er holdt utenom)

Jeg har fått utbetalt kr. 119.260 . Min vanlige timesats er kr.500. Det betyr at jeg har fått lønn for 238 timer og jobbet over 700 timer gratis. I praksis har vel 500 av disse timene tatt av min arbeidstid.

Dersom jeg bare hadde jobbet med filmen, ville min inntekt vært 20 prosent lavere i forhold til innsatsen.

8) Spesielle erfaringer dere vil nevne

Grave- journalistikk er spennende, givende og lærerik!

Dette er det mest meningsfylte jeg har gjort i mine 26 år i faget. Skulle gjerne fortsatt å nøste videre på flere av de løse trådene som ennå finnes her!

Grave- journalistikk er for de rike:

Jeg har tidligere erfart at grave- journalistikk er en luksus som frilansjournalister sjelden kan tillate seg. Nå har jeg beviset: (se regnskapet over).

Tid er nøkkelordet. Bruk tid, og du får vite mer og hele prosessen blir mer givende! Særlig tar det tid å vinne tillit, og kanskje særlig blant mennesker som bærer på tunge byrder. Jeg lærte at du kan snakke med folk om alt, bare du har antenne fremme og lar dem bestemme takten.. Men tid er penger, og selv om jeg føler at dokumentarfilm er det mest spennende mediet, blir dette mest sannsynlig mitt første og siste besøk i filmbransjen, en merkelig verden for en skrivende frilanser som er vant til å få avtalene om pris og bruk på plass før jobben gjøres.

Stoffet kan brukes i mange medier:

Jeg har i mange år drevet gjenbruk, det vil si solgt samme sak til flere mottakere i pressen, vel og merke med ulik, og spesialtilpasset vinkling. pressen. Nå har jeg opplevd det spennende med å bruke flere medier, på ulik måte, for ulike målgrupper. Materiale samlet inn til ett formål, kan anvendes til et annet. Dette fortsetter jeg nå med: I løpet av 2006 skal jeg ha ferdig et tegneseriealbum om Holen- barna, fakta- sider, hovedsakelig for bruk i skolen. Tegningene vil bli vist med videokanon for elevene, evt. I tilknytning til visning av filmen.

Bergen 17-1-06

Ingebjørg Jensen

